

QO‘BIZ IJROCHILIGI VA O‘ZBEKISTON HUDUDIDAGI IJROCHILIK MAKTABLARI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i01.023>

M.Rafiqov
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Markaziy Osiyo musiqa madaniyatining qadimiy qatlamlaridan biri bo‘lgan qo‘biz ijrochiligining shakllanish jarayoni, uning tarixiy-funksional xususiyatlari hamda O‘zbekiston hududida mavjud bo‘lgan ijrochilik an‘analari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, qo‘biz ijrochiligining mahalliy maktablari, ularning uslubiy o‘ziga xosliklari va zamonaviy musiqa jarayonidagi o‘rni yoritiladi.

Kalit so‘zlar: qo‘biz, ijrochilik san‘ati, musiqa maktablari, an‘anaviy ijrochilik, baxshichilik, folklor

QOBIZ PERFORMANCE AND PERFORMANCE SCHOOLS IN UZBEKISTAN

M.Rafikov
Kokand State University

Abstract: This article scientifically analyzes the formation process of qobiz performance, one of the ancient layers of Central Asian musical culture, its historical and functional features, and the performing traditions existing in Uzbekistan. It also covers local schools of qobiz performance, their stylistic features, and their role in the modern music process.

Keywords: qobiz, performing art, music schools, traditional performance, Bakhshi, folklore

Qo‘biz Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, qozoq, qoraqalpoq va o‘zbek musiqiy madaniyatida muhim o‘rin tutgan qadimiy kamonli torli cholg‘u asbobidir. Uning ijrochiligi dastlab marosimiy-amaliy vazifalarni bajargan bo‘lib, keyinchalik epik va musiqiy-estetik yo‘nalishda rivojlangan. O‘zbekiston hududi tarixan turli madaniy qatlamlar chorrahasi bo‘lgani sababli, qo‘biz ijrochiligi bu mintaqada o‘ziga xos mahalliy xususiyatlarga ega bo‘lgan ijrochilik maktablarini shakllantirgan.

Qo‘biz ijrochiligining ildizlari qadimgi shamanistik tasavvurlar bilan chambarchas bog‘liq. Qadimda qo‘biz baxshi va oqinlar tomonidan diniy

marosimlarda ishlatilgan. Ushbu cholgʻu vositasida ijro etilgan kuylar inson ruhiyatiga taʼsir koʻrsatish, kasalliklarni davolash yoki tabiat kuchlariga murojaat qilish kabi vazifalarni bajargan. Vaqt oʻtishi bilan qoʻbiz ijrochiligi marosimiy doiradan chiqib, epik rivoyatlar, dostonlar va musiqiy hikoyachilik bilan uzviy bogʻlangan. Aynan shu jarayon qoʻbizni mustaqil ijrochilik sanʼati darajasiga koʻtardi.

Qoʻbiz ijrochiligi quyidagi asosiy xususiyatlari bilan boshqa cholgʻulardan ajralib turadi: erkin ritmik tuzilma, improvizatsiyaga asoslangan shakl, keng vibratsiya va glissando usullarining ustunligi past registrdagi, tembr jihatdan xirgoyi va dramatik ovoz.

Torlarning yon tomondan bosilishi, kamonning oʻziga xos tutish usuli ijroga individual ifodaviylik bagʻishlaydi. Bu jihatlar qoʻbiz ijrochiligini boshqa kamonli cholgʻular ijrosidan keskin farqlaydi.

Oʻzbekiston hududida qoʻbiz ijrochilik maktablari Qoraqalpoq qoʻbiz ijrochilik maktabi hamda Xorazm qoʻbiz ijrochilik maktabidir.

Oʻzbekiston hududida qoʻbiz ijrochiligining eng yirik va mustahkam anʼanasi Qoraqalpogʻiston Respublikasida saqlanib qolgan. Bu maktab: baxshichilik va jiraulik anʼanalari bilan uzviy bogʻlangan, epik dostonlar bilan birga ijro etilishi, kuylarning dramatik va falsafiy mazmunga ega boʻlishi bilan ajralib turadi. Qoraqalpoq qoʻbiz ijrochiligida kuylar koʻpincha syujetli boʻlib, ijro jarayonida voqea rivoji musiqiy ifodalanadi.

Xorazm hududida qoʻbiz toʻgʻridan-toʻgʻri yetakchi cholgʻu sifatida kamroq uchrasa-da, uning ijrochilik elementlari gijjak va boshqa kamonli cholgʻular ijrosiga sezilarli taʼsir koʻrsatgan. Bu hududda: kuylarning ritmik jihatdan tartiblanganligi, ijroning ansamblga moslashgan shakli, lad va ohang tizimining mukammalligi kuzatiladi. Bu holat qoʻbiz ijrochiligining mintaqaviy transformatsiyasini koʻrsatadi.

XX asr ikkinchi yarmidan boshlab qoʻbiz ijrochiligi Oʻzbekiston musiqa taʼlimi tizimiga qisman integratsiyalashdi. Konservatoriya va sanʼat maktablarida:

- nota asosida ijro;
- sahnaviy va kamer shakllar;
- ansambl va orkestr tarkibidagi qoʻbiz ijrosi rivojlandi.

Bu jarayon qoʻbiz ijrochiligini folklor muhitidan akademik sahnaga olib chiqdi.

Qoʻbiz ijrochiligi Oʻzbekiston hududida turli tarixiy va madaniy omillar taʼsirida shakllangan murakkab va rang-barang hodisadir. Qoraqalpoq qoʻbiz ijrochilik maktabi uning eng yorqin namunasidir. Zamonaviy davrda esa qoʻbiz ijrochiligi anʼanaviy va akademik shakllarning uygʻunlashuvi asosida rivojlanmoqda. Ushbu cholgʻuning ijrochilik anʼanalarini ilmiy oʻrganish milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Qo‘biz ijrochiligi O‘zbekiston hududida tarixiy, etnomadaniy va musiqiy jarayonlar ta‘sirida shakllangan murakkab tizimdir. Qoraqalpoq qo‘biz ijrochilik maktabi uning eng yorqin va an‘anaviy namunasi hisoblanadi. Zamonaviy davrda esa qo‘biz ijrochiligi akademik sahnada yangi badiiy imkoniyatlarga ega bo‘lmoqda. Ushbu cholg‘u va uning ijrochilik maktablarini ilmiy o‘rganish milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘rozimbetov G‘. Qoraqalpoq musiqa folklori. - Nukus, 1998.
2. Jumaniyozov A. O‘zbek xalq cholg‘ulari ijrochiligi. - Toshkent, 2005.
3. Vizgo T. Музыкальная культура народов Средней Азии. - Москва, 1983.
4. Qosimov B. Baxshichilik san‘ati va dostonchilik an‘analari. - Toshkent, 2010.
5. Berdiyev, X. X. (2024). «DEVON-U LUG ‘OTIT TURK» DAGI SHE‘RLARDA HOJIB VA RADIF SAN‘ATLARI. Philological research: language, literature, education, 4(4), 13-15.
6. Odinayeva, F., & Berdiyev, X. (2024). SOME COMMENTS ON THE LINGUISTIC AND POETIC CHARACTERISTICS OF SHAVKAT RAHMAN'S POEMS. Modern Science and Research, 3(5), 101-103.
7. Xolnazarovich, B. X. (2025). FOLKLOR ASARLARIDA O‘TOVSOZLIKKA DOIR BADIY MA‘LUMOTLARNING IFODALANISHI. Ustozlar uchun, 1(1), 581-585.
8. Бердиев, Х. Х., & Ашурова, З. Ш. (2020). К ПРОБЛЕМЕ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ТЕРМИНОВ ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВА. ББК 72+ 74 М43, 488.
9. Бердиев, Х. Х. (2017). ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВО: АКТУАЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТРАСЛЕВОЙ ЛЕКСИКИ. In Духовность и ментальность: экология языка и культуры на рубеже XX-XXI веков (pp. 32-35).
10. Sheraliyevna, N. D. (2023). BADIY ASARLARDAGI SHAXSGA TEGISHLI ZOOMORFIZMLARNING METAFORA YORDAMIDA SHAKLLANISHI. 2023 yil 6-son (142/1), 6(139), 5-10.